

De *Batavia* vaart zijn ondergang tegemoet

Recent verscheen het boek *Batavia* van de Australische journalist Peter FitzSimons. Het beschrijft de ongelukkige tocht en schipbreuk van het beroemde zeventiende-eeuwse VOC-schip. Uw redacteur werd zo enthousiast van FitzSimons' boek dat hij zich spoedde naar Lelystad, waar een replica van de Oost-Indiëvaarder ligt. De Bataviawerf is ook te bezoeken met leerlingen. Daarom een dubbelrecensie: over het boek en het schip.

Bart den Uyl is redacteur van Kleio.

De replica van de *Batavia* in Lelystad is al oud. Het schip werd in 1995 door koningin Beatrix gedoopt. Onze gids wist te vertellen dat Oost-Indiëvaarders in de vroege zeventiende eeuw zo lang niet meelingen. Vaak werden ze al na twee jaar vervangen. Een nieuw schip kon de lange reis naar Indië met enkele maanden verkorten en dat betekende een grotere winst. De afgedankte schepen deden dienst in de (tussen)handel in Azië of Europa, maar het echte werk was

bestemd voor de jonge schepen. Na vijftien jaar werd er niet meer gevaren met de schepen. Scheepsbouwmeester Willem Vos, die de unieke reproductie realiseerde, is inmiddels bang dat de replica van het schip kan gaan breken.¹

Oud was ook de introductievideo die bij de rondleiding inbegrepen zat. Nog gemaakt in de hoogtijdagen van de Bataviawerf. Toen sponsoren (en een forse lening) ruim tien miljoen bijeenbrachten om de reconstructie te kunnen bouwen.² Ook toen al dreef het enorme project op vele vrijwilligers en helpers. Willem Vos combineerde de bouw met een leerwerkproject voor tientallen, vaak werkeloze jongeren. Vos baseerde zich op zeventiende-eeuwse archiefstukken, maar vele vergeten technieken moesten worden herontdekt. Pas na tien jaar was het schip voltooid. Inmiddels lijkt de klad erin te zitten. Bij de start van de rondleiding staan we voor een kleine replica van een ander schip, de *Zeven Provinciën*, het beroemde vlaggenschip van Michiel de Ruyter. Aanvankelijk wilde men ook dat vaartuig in volle glorie restaureren. Op de werf is de houten stellage al gebouwd, maar het geld raakte snel op. Of iemand twintig miljoen heeft om het project te kunnen voltooien, vroeg onze gids. Dat hadden we niet. De rondleiding ging verder.

Halve meter aangroei

FitzSimons beschrijft uitgebreid hoeveel zorg en investeringen de zeventiende-eeuwse *Batavia* vergde. Zeventienhonderd kubieke meter eikenhout werd in het schip verwerkt. Ongeladen woog het zeshonderd ton. De bouwkosten bedroegen honderdduizend gulden. Pas na vijf maanden zwoegen was de romp gebouwd.³ De beroemde en ondertussen bejaarde scheepsbouwer Jan Rijksen zag in Amsterdam persoonlijk toe op de bouw. Met zijn vier dekken, drie masten en een waterverplaatsing van twaalfhonderd ton (beladen) was het een van de grootste schepen van zijn tijd.⁴ Het schip had een dubbele scheepswand om zich te kunnen wapenen tegen paalwormen en de aanslibbing van algen. Dat was broodnodig. FitzSimons beschrijft dat de aangroei al een halve meter dik moet zijn geweest toen het schip, halverwege zijn reis, in de Tafelbaai aankwam.⁵ Algen en wieren spelen ook de huidige *Batavia* parten. Regelmatig moet het schip worden gekeerd, om te voorkomen dat de aangroei aan de walkant zo hevig wordt dat het hele vaartuig vast komt te zitten. Maar een poging daartoe, afgelopen jaar, mislukte. Het schip zat muurvast. Ook aan de binnenkant van de *Batavia* is er aangroei. Vele tientallen zwaluwen hebben

Voorkant van het scheepsjournaal van François Pelsaert.

Replica van de *Batavia* op het Markermeer tijdens de opnamen voor de film *Scheepjongens van Bontekoe*, maart 2007. Foto: Ad van der Zee.

overall hun nesten gebouwd. Kriskras vliegen de vogels door het bezoekerspubliek. Tot groot plezier van de vele kinderen. Volgens onze gids worden de nesten niet weggehaald. Hij vertelde niet waarom, maar zijn verliefde blik op de kleine zangvogels sprak boekdelen. Het chaotische gefladder had ook wel een vrolijke charme. Hoewel ik vermoed dat de zeventiende-eeuwse bemanning de beestjes ongenadig de nek had omgedraaid.

Allemanseindje

Bij de inhoudspagina van FitzSimons boek is een geïllustreerde dwarsdoorsnede van de *Batavia* te zien. Elk dek, kamer en hut wordt verderop uitgebreid beschreven. Ook het scheepsvolk en hun taken op de *Batavia* worden uiteengezet. Het aardige van FitzSimons' schrijfstijl is dat hij op een haast avontuurlijke manier het schip

en haar bemanning tot leven brengt. Met veel gevoel voor detail vertelt hij over de officieren, kanonniers, barbieren, koks en kajuitsjongens. Hij bespreekt de chirurgijns en hun medische uitdagingen, de gasten en hun hoopvolle ideeën over het leven in de Oost en de soldaten die vrijwel de gehele reis op het donkere koedek moesten verblijven. Maar ook over het allemanseindje, het stuk touw dat de bemanning gebruikte om de billen schoon te vegen. Dat touw werd daarna weer overboord gehangen, zodat het zoute water de boel schoonspoelde. Dit detail hebben ze op de hedendaagse replica gelukkig niet over het hoofd gezien. Het hangt er echt. De *Batavia* werd geleid door de Antwerpse opperkoopman François Pelsaert (ca. 1595-1630). Hij is de belangrijkste hoofpersoon van FitzSimons' boek. Het is een verhaal vol

spanning en intriges, waarbij ook de (uiteindelijk muitende) onderkoopman Jeronimus Cornelisz en schipper Adriaan Jakobsz een grote rol spelen. FitzSimons beperkt zich niet tot een historische vertelling maar beschrijft de gedachten en verwachtingen van zijn personages. 'Creatieve non-fictie' zoals hij dit zelf noemt. Het doet de dramatiek van deze geschiedenis veel goed. FitzSimons leest vlot. Hij bouwt een spannend plot zonder de historiciteit veel geweld aan te doen. Dat wil zeggen, zover de bronnen dat mogelijk maken. De voornaamste bron is namelijk van de hand van Pelsaert zelf. Zijn reisverslag werd in 1648, negentien jaar na de tragedie, gepubliceerd.⁶ Aan historische puristen is het boek dan ook waarschijnlijk niet besteed. Die kunnen beter bij de Britse historicus Mike Dash terecht, die een gezaghebbend ►

- ¹ 'Vader en zoon Vos: Batavia kan breken', in: *De Stentor*, gepubliceerd op 6 januari 2012, zie tiny.cc/K2BVZV.
- ² 'Batavia wordt 30 jaar', *Omroep Flevoland*, gepubliceerd op: 28 september 2015, zie tiny.cc/K2OFB3.
- ³ Peter FitzSimons, *Batavia*, p. 44.
- ⁴ Mike Dash, *De ondergang van de Batavia* (Amsterdam 2002).
- ⁵ Peter FitzSimons, *Batavia*, p. 94.
- ⁶ François Pelsaert, *De Ongeluckige Voyage van 't Schip Batavia nae den Oost-Indien, uytgevaeren onder E. François Pelsaert, gebleven op de Abrolhos, enz.* (Amsterdam 1648). De originele uitgave is gedigitaliseerd en te lezen via Google Books, zie tiny.cc/K2GBSJ.

Scheepswrak van de *Batavia* in het Western Australian Museum, locatie Fremantle. Foto: Vunz.

werk schreef over de ondergang van het schip.⁷ Pelsaerts relaas wordt ondersteund met archeologische vondsten en (soms onder marteling verkregen) bekentenissen van de overlevenden. Overigens heb ik Pelsaert nog de hand mogen schudden op de huidige *Batavia*. Hij had een verdacht Amsterdamse tongval. Dat was wel erg veel creatieve non-fictie.

Lesmateriaal

Naast dat je op de *Batavia* acteurs kan ontmoeten, is er ook lesmateriaal voor leerlingen aanwezig en kan je rondleidingen aanvragen. Daarbij ligt de nadruk op de VOC en de Gouden Eeuw. Ook is er veel aandacht voor traditionele ambachten op de werf. Daar zijn ook workshops voor te reserveren. Ter voorbereiding zijn er lesbrieven voor basis- en voort-

gezet onderwijs te downloaden via de website.⁸ Bij mijn bezoek bleken de aanwezige kinderen allemaal bezig met een speurtocht. Die leek behoorlijk in de smaak te vallen. Ik zag een ouder – met één hand het hoofd beschermend – bukken voor de laagvliegende zwaluwen terwijl haar kroost haar voorttrok aan een broekspijp.

Het grootste deel van FitzSimons' boek gaat over de periode kort na de schipbreuk van de *Batavia*. De overlevenden moesten zich, zonder veel drinkwater of voedsel, maandenlang zien te redden op een aantal onbewoonbare eilandjes. Terwijl Pelsaert en schipper Jakobsz met een aantal bemanningsleden in een sloep op zoek gingen naar redding was de rest overgeleverd aan de tirannie van de muitende onderkoopman Cornelisz. Hij en de overige muiters voerden een waar schrikbewind onder de overlevenden. Het kwam zelfs tot een kleine veldslag tussen de muiters en de soldaten die trouw waren gebleven aan de afwezige Pelsaert. FitzSimons beschrijft hoe in 1963 in een graf op een van de eilandjes een aantal skeletten waren gevonden. De sporen van degenhouwen stonden nog in de botten. De scènes over de schipbreuk van de *Batavia* vormen het hoogtepunt van het boek. De

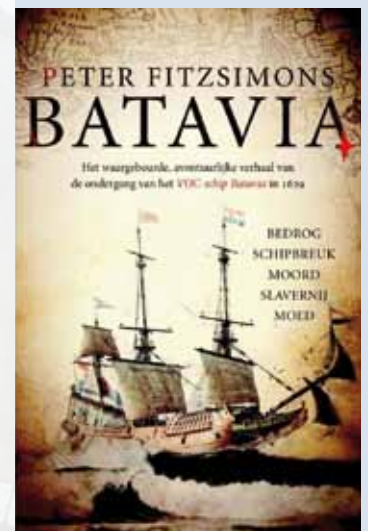
tragedie wordt kunstig ontvouwd vanuit het oogpunt van verschillende hoofdpersonen. Het is een drama dat niet onderdoet voor het vergaan van de *Titanic*. Sporen van het geweld dat ermee gepaard ging zijn nog te bezichtigen in het Western Australian Museum, waar delen van het wrak zijn tentoongesteld. Als je op het achterdek van de huidige *Batavia* staat, is het haast niet voor te stellen dat deze enorme houten reus te pletter kon slaan op een klein donker koraalrif. Want ondanks de financiële problemen die de huidige reconstructie plagen, blijft het een prachtig en imponerend schip. De tuigage, de geur en de beklemmende kleine ruimtes doen je al snel inbeelden hoe het ooit moet zijn geweest. Een maandenlange reis met te veel bemanningsleden en te weinig eten. Op een van de beroemdste schepen ter wereld. De ondergang tegemoet. ■

⁷ Mike Dash, *De ondergang van de Batavia* (Amsterdam 2002).

⁸ www.batavialand.nl.

⁹ Peter FitzSimons, *Batavia. Het waargebeurde, avontuurlijke verhaal van de ondergang van het VOC-schip Batavia in 1629* (Uithoorn 2016), p. 396.

Batavia. Het waargebeurde, avontuurlijke verhaal van de ondergang van het VOC-schip Batavia in 1629. Peter FitzSimons (Karakter, Uithoorn 2016), 400 blz., € 15,00

Bataviawerf in Lelystad. Kijk voor openingstijden, kosten en reserveringen op de website: www.batavialand.nl.

Verder lezen en kijken

Mike Dash, *De ondergang van de Batavia* (Amsterdam 2002).

Wilfried Vonk, *Willem Vos. Biografie van een scheepsbouwmeester* (Zutphen 2015).

Interview met Willem Vos is te zien op de website van Omroep Flevoland: tiny.cc/K2OFB3.

Video over de archeologische vondsten is te vinden op de website van het Western Australian Museum: tiny.cc/K2WAM.